

Mizser Attila

KETTŐ

*Harminckettő és megvolt a hely
Jó tíz rá és nyom marad
Hogy majd egy utolsó nyáron
'kilencszáznégyszáz meg egy fél tavasz.*

*Nem több uram letelve pardon
Magunknak a kukkolt csillagok
Két vidék közt sávnyi űrben
Mellettük egyszer csüngni fog.*

*Hat év megint és leszünk ketten
„Felvidékek” a sávnyi űr
Alattunk a Balcsi csendben
Tükörként hogy lessük elterül.*

TAVAM, TENGEREM

Ha manapság valaki azt emlegeti, hogy hároméves korában nyaralt először a Balatonon, s erre emlékszik is, senki sem csodálkozik. Ha azonban hozzáteszi, amiként én is, hogy mindez 1945 nyarán történt, várható a hitetlenkedés. Közvetlenül a második világháború után? A lerombolt, kifosztott, nélkülöző országban? Bizony akkor s éppen azért. Budapestiek voltunk, s alighanem a főváros polgárai voltak - a fehérvári frontvonal lakosai mellett - a legnehezebb helyzetben az élelmiszerhiány és az iszonyatos infláció miatt. Nyilván ezért döntöttek úgy a szüleim, hogy anyám velem, öcsémmel a nyár nagy részét az ingyen használatba kapott lellei házban tölti.

Édesapám, akinek ifjabb korában nemigen volt módja a Balatonra járni, a tó örök rajongójaként később is majdnem minden évben biztosította három gyerekesre növekedett családjának a balatoni nyaralást, legalább egy hétre. Sorolom a helyeket, ahol időztünk: Boglár, Györök, Kenese, Keszthely, Széplak, Szárszó, aztán 1958-tól harminckett évén át újra és újra Szárszó. Egy vízparti telken volt picinyke házikónk. Eleinte isten háta mögötti helynek számított, villany és víz nélkül, csupa por vagy csupa sár földúton megközelíthetően, de ott volt a tó, s egy hatalmas platánfa alól Badacsonytól Tihanyig lehetett szemlélődni, eget, hegyet, vizet, élet és élettelenl csodálva. Szárszón szinte egybe lehetett olvadni a természettel. Úszás közben vízi lénygé, déli hőben napemberré válni, naplementekor az aranyhídon sétálni, éjjel a csillagok távolságán merengeni.

S mindeközben a természeti kultúra mellett tanulni az ember által alkotottat is. Olvasni, magától értetődően József Attilát is. Nem Szárszó miatt. A József Attila-költészet nekem 1958 táján vált bibliás könyvemmé, feledhetlenné. De már kisgyermekként hallottam róla. Először 1949-ben nyaraltunk Szárszón, s egyszer, emlékszem, az esti sötétben, elalvásunk előtt édesanyám a költőről mesélt, a három félárva gyerekről, álmvilágukról, a püngrüccokről. Akkortájt olvashatta József Jolán könyvét, az eredetit.

A Balaton nekem elsősorban mégsem a gyerekkort, hanem az ifjúságot jelenti. A világ varázslatosságát, megismerhetőségét. „A véges végtelent.” Egy kissé a szabadság birodalmát is, azaz a boldogság ígézetét. Amikor több éves kényszerű kitérő után végre bölcsészhallgató lehettem, arról ábrándoztam, hogy tanárként majd egy itteni gimnáziumban, Balatonfüreden szeretnék dolgozni. Akkor minden évszakban, minden nap érezhetem, láthatom a tavat. S talán lesz majd bátorságom, meg indokom is, hogy fölkeressem Tihanyban Illyés Gyulát, Sajkodon Németh Lászlót, Füreden Déry Tibort, s másokat is. Korábban is tervezgettem ezt, hiszen 15-16 évesen már olvasójuk voltam, s irodalmárnak készültem. Csak az tartott vissza, hogy bizonyára zavarnám őket. Sokkal később, naplóikat, leveleiket olvasgatva szembesültem azzal, hogy alighanem így lett volna: sok volt a hivatlan vendég, bár tény, hogy 1960 táján még nem.

Sorsom úgy alakult, hogy elvégezze a fővárosi, akkor még egyetlen bölcsészkart, ott lehettem tanár. Füred jelkép maradt, aztán édesanyám halála után Szárszó is azzá vált. S jelkép a vendégül látó Szigliget, Csopak, Fonyód, most pedig, ahol e sorokat rovom, Akarattya. S ha éppen nem gondolok rá, akkor is érzem magam körül e táj szellemiségét, s azt kifejező íróit, az említettek mellett Csokonai Vitéz Mihályt, Berzsenyi Dánielt, Jókai Mórt, Eötvös Károlyt, Kodolányi Jánost, Szabó Lőrincet, Nagy Lászlót, Simon Istvánt, Fodor Andrást, Szabó Istvánt, s az egész szigligeti íróseregletet. Ott állok József Attilával a szárszói állomáson, Illyéssel a tihanyi révnél, Szabó Lőrincel a földvári mólón, s tudom, hogy az ember halandó, de a mű halhatatlan, a nemzet összetartó kovásza, mint az anyanyelv, az édes, a legédesebb.

AZ ALSÓÖRSI SOMLYÓ-HEGYEN

Ha körbenézek itt az alsóörsi hegyen, a világkerék agyának érezhetem magam.

Küllője lehetne a földút, ha nem lenne ennyire girbe-gurba. A Balaton ma óperenciás tenger, üveghegyekként kéklenek a távoli dombok, és köröskörül minden mesebelien megfigyelhetetlen.

Ha előzők ide a nagyvárosból, egy-két óra múltán érzem: gyógyít a környező világ. Üzemcsarnokok, bepegő-bepegő irodák, forgalmas utcák lármájától meggyötört fülem megnyílik a bodzabokor neszeinek, hallja a sündiszó alkonyati szöszmötölését, az elrugaszkodó szöcske dobogtatását, és hallani véli a kattintást, mellyel a szentjánosbogár meggyújtja lámpácskáját.

Akkor szeretjük meg a tájat igazán, ha a magunk személyes kis világára emlékeztet.

Ha – mint József Artila Ódájában – a köveken futó Szinva-patak szerelmesünk tündér nevetését idézi. Nem kell röstellnünk, hogy emberi mércével mérünk. Ezt a látásmódot megelőzte egy másik: állatalakokat látott köröskörül az ősvadász, és tudta, eppogy le kell őket győznie, mint a vadat. A hegynek, akárcsak a bölénynek, gerince lett, háta, lába, a bariangnak szája, a forrásnak feje, a hullámnak taraja, és ha foga volt az időnek, csipett a fagy.

Ezen az ősvényen kaptathatott fölfelé az őseMBER, aki vörös festéket bányászott a mai Lovas határában, nézte a „hegyek sörényét”, és varta, hogy elebe táruljon, nyújtózkodjék a rét, ahol jobban úzhető a szarvas, szaporább az ehető bogvyó.

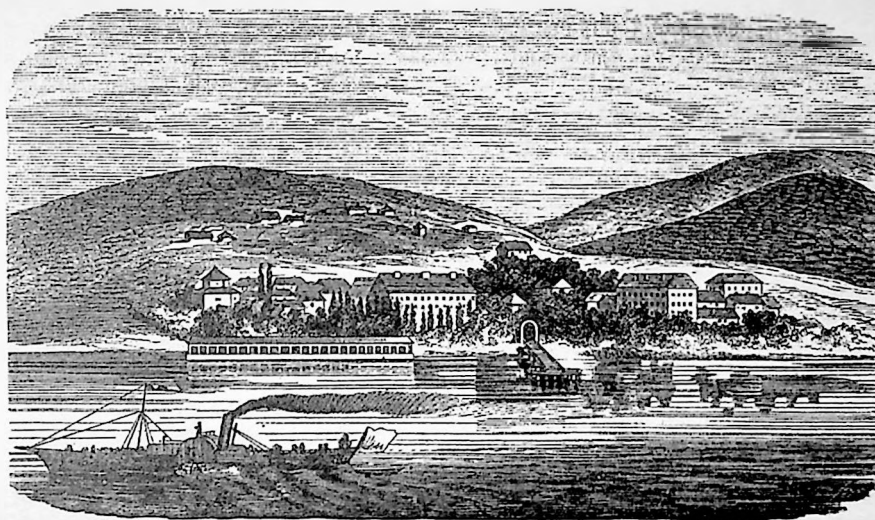
Az ősvény több tízezer éve kanyarog erre. Megerint egy patak völgyi malmot, egy gyógyító forrást, egy héjakútmácsosnyás horhost, egy ősóreg almafát. És meglátogatja az Árpád-kori templomokat, az alsóörsit, a paloznakit, a kövesdit, a kálváriákat, a kökereszteteket. Képzetelem láttatja velem az oltár és a feszület felé vonuló hosszú-hosszú sort, szerzetesek, jobbágyok, lovagok, mesteremberek; diákok lassú menetét. Bűnöket gyónnak meg, mirákulumra áhítoznak, s a meszelt falak fénye, a kereszt alakja egy napra, egy hétre, egy hónapra feledteti velük mindennapjaik szörnyűségeit. Ima után rákönyökölnek a kőkút peremére, megülnek a diófák alatt, esznek, isznak, énekelnek, fohásznit könnyebb szívvel, mint azelőtt.

Istenek, félistenek, vallásalapítók, próféták, szentek, híres emberek szülőhelyeihez, sírjaihoz gyalogol, lovagol, kocsikázik el a tisztelők sokasága. Áldozni valót, ajándékot is visz néhanap, de kérni mindenképpen kér: hadi szerencsét, áldást, sikert, gyógyulást, beteljesülést.

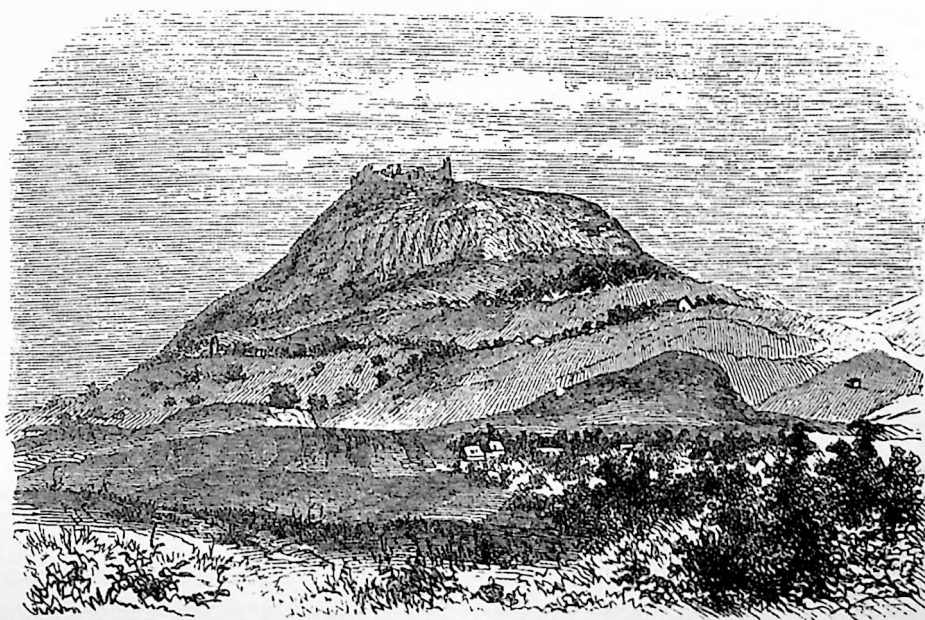
Úgy indulok el a balatonfelvidéki ősvényen – immár kizökkenve a világkerék agyának kényelmes helyzetéből –, mintha magam is zarándokútra kelnék. Pedig a mai vándor léptei nem feltétlenül csak templomok, csodatevő helyek, temetők felé vezetnek.

Ha útra kelünk, hát zarándokoljunk rég elhagyott isteneinkhez: a fához, a folyóhoz, a forráshoz, a sziklához, hogy megpihenjünk nála, testileg-lelkileg töltekezve újra erőt mentsünk, és formáját, szépségét, statikáját, dinamikáját lemásolva-továbbfejlesztve végre újjáteremtsük emberi alkotásainkban!

Városokba verődünk, hogy közös munkáink eredményesebbek, körülményeink kényelmesebbek legyenek. De olykor azért látunk, hallanunk, szagolunk – érezzünk! – kell az erdőt, ahonnét valaha kijöttünk, a vizeket, amelyekből ittunk, és a földet – aszfalt, beton, szemét, olajszeny nélkül –, ahol megvetettük a lábunkat.

Balaton Füred; fürdőhely

Csobanec

A MŰ ÉS AZ EMBER

Jegyzetek egy készülő visszaemlékezéshez.

Picassoról sokat hallottam, mielőtt alkalmam volt személyesen is találkozni vele az 1954-es cannesi fesztivál vendégként. Ha Lisztről azt írta Vörösmarty, hogy „hírhedett zenésze a világnak”, Picassoról is írhatta volna ugyanezt egy kortárs költő. Másokkal együtt ő robbantotta szét a huszadik század elején a hagyományos képzőművészetet, talán radikálisabban, mint Liszt a klasszikus zenét.

Nem mondhatnám, hogy otthonról pallérozott ízlést hoztam volna, falunkban a magyar nóták jelentették a zenét és a történelmi vagy vallásos nyomatok a képzőművészetet. Középiskolás koromban ismerkedtem a népdalokkal, Bartókkal és Kodállal. Hogy ez milyen küszködéssel járt, azt talán legjobban a „Fából faragott királyfi”-való „esetem” jelzi. Bartók balettjét 17 évesen láttam – hallottam először Kolozsvárt. Korábban nagyon tetszett Kodály Hány Jánosa, ilyen várakozással ültem be a színházba, de népdalra emlékeztető motívumok híján semmihez sem tudtam kapcsolódni, süketen hallgattam a gyökeresen más hangvételű zenét. Ez megismétlődött pár év múlva Budapesten. Feladtam a küzdelmet. Eltelt tíz év, sok Bartók zenét hallgattam és véletlenül újra elém került a „Fából faragott” egy balett-esten az Operában, és csodák csodája, most nagyon tetszett. A modern képzőművészetben való eligazodásom se ment könnyebben. Elég korán megszerettem az impresszionistákat és ami őket követte, Cézannet és különösen Van Goghot, de a „robbantó” Picassoval nehéz volt a birkózás. Akkoriban a közbeszéd absztraktaknak nevezte, holott Picasso még figuratív, de alakjai „botrányosan” eltérnek a realista módon ábrázolt élőlényektől vagy tárgyaktól. Talán a Guernicával való találkozás hozta meg az áttörést, a furcsa figuratív és absztrakt elemek kavargása azonosult bennem a spanyol polgárháború szörnyűségeivel. Picassoról úgy gondolkoztam, hogy aki annyira szembefordul kora közizlésével, az csak különc, vagy éppen arisztokratikus lehet, akit nem nagyon érdekel mások véleménye. Ezt a képet erősítette az is, amit a fesztivál korábban érkezett résztvevői meséltek róla. A cannesi fesztiválon akkoriban csak szmokingban lehetett belépni a nézőtérre, mindegy hogy valaki zsűritag, résztvevő, vendég, vagy jegyet vásárló néző. A zsűri elnöke, Jean Cocteau meghívta barátját,

Picassot egy vetítésre. Picasso szokásos nyári öltözetében, rövidnadrágban és szandálban jelent meg a bejáratnál. Az elképedt ajtónállók nem engedték be, hiányolták a szmokingot. Picasso szó nélkül otthagya őket, hazament. Egy igazi különc rokonszenves reagálása.

A Picassonál tett látogatást valószínűleg a párizsi követségünk kulturattaséja, Aranyossy György szervezte, akinek szülei 1945-ig Párizsban élő emigráns újságíróként kapcsolatban is lehettek a művésszel. Picasso ebben az időben Vallorisan dolgozott, elsősorban kerámiát készített, nemcsak tálat, edényeket, mint a kerámiájáról híres kisváros többi műhelye, hanem szobrokát, egyéb kompozíciókat is. Nonn György miniszterhelyettes, Komor Imre és Molnár Miklós, a Szabad Nép újságírói és jómagam kíváncsian léptünk be Aranyossy kalauzolásával a „hírhedett” mester műhelyébe. Égetők és szárítóállványok töltötték be ezt az ipari teret, ezek közül lépett elő a munkadarabját félre tevő, bennünket talán a szakmához valamit értőknek tekintő mester, és részletes magyarázatot adott a munkafolyamatról. „Munkaruhája” is a szokásos sortból, atlétatrikóból és szandálból állt. Magyarázat közben egyszer csak hatalmas szemével Komor Imrere nézett és megállt. – Ugye mi már találkoztunk? Komor a harmincas években Párizsban élt emigránsként, majd Moszkvába került, onnan egy internálótáborba, ahol megöszült, csak a szemé nézése lehetett ugyanaz, mint régen. Sem a bemutatkozásakor, sem később egyetlen utalást se tett találkozásukról, de most, hogy Picasso ismerősként szólította meg, elmondta, hogy a spanyol polgárháború idején 1937 körül, a köztársaságiakat segítő akcióban vett részt, és egy Picasso által készített plakáttervet vett át tőle. Megdöbbenett, hogy a hetven év feletti világhírű művész így odafigyelt és emlékszik valakire, akivel néhány percet, ha beszélt. Akkor még 28. évemben jártam, a 17 év, ami kettejük találkozása óta eltelt, nekem nagyon hosszú időnek számított. Ez az epizód és Picasso közvetlensége teljesen szétfújta az arisztokratikus, mások véleményét – és személyét figyelmen kívül hagyó különc képét. Ezt erősítette egy 20 évvel későbbi élményem Avignonban, már Picasso halála után. Picassot sok minden kötötte Avignonhoz, előadták ott egy színdarabját (és ne feledkezzünk meg az „Avignoni kisasszonyok” forradalmáról), érthető, hogy a színházi fesztivál kiállítással emlékezett a művész halálának első évfordulójára. A 92 évesen festett hat nagyméretű – feltűnően erotikus – képét állították ki. Elmondták, hogy ennek az „utolsó hullámnak” a létrejötté egy középiskolás diáknak köszönhető. A diákra olyan hatással volt Picasso egy korábbi festménye, hogy levelet írt neki, milyen érzelmeket és gondolatokat ébresztett

benne a mű. Az aggastyán Picassot annyira megragadta ennek a diáknak a fejtegetése, hogy újra a vásznon elé állt, megfestette a kiállításon látott képeket.

Ennél a nyitottságnál csak az a bezártság volt meglepőbb, amit Chagallnál tapasztaltam személyes találkozásunk alkalmával 1968 tavaszán. Chagall képet először hosszabb franciaországi tartózkodásom idején láttam (1962-63), és azonnal megszólítottak. Chagallért nem kellett úgy megküzdenem, mint Picassoért. Ő is teljesen egyéni hangon beszél, néha meghökkent, de ez a hang engem azon a hullámhosszon ért el, amelyen a hozzám legközelebb álló Van Gogh. Chagall számomra a líra szinonimája, játékoságával, humorával és szomorúságával. Ezért is örültem annyira, amikor a nizzai magyar filmhét szervezői, az ottani Francia - Magyar Társaság vezetői közölték, hogy kis küldöttségünk programjának része egy találkozás a St. Paul de Vence-ban élő Chagallal. A társaság francia elnöke fiatal orvos volt Kanadában, amikor megismerkedett azzal a magyar lánnyal, aki a felesége lett, és akinek a kedvéért megtanult magyarul. Később Nizzába költöztek, ő alapította az említett társaságot. Megkérdeztem tőle, miért vág bele ilyesmibe? Öszintén elmondta, akármilyen keresett orvos is, csak egyike a több ezer nizzai orvosnak, de egy társaság elnöke, az más, az a város társadalmi elitjéhez tartozik. A 68-as nizzai magyar filmhét legsikeresebb rendezvényük volt, az 5-600 személyes nézőtérrel ritkán maradt üres hely. Kósa Ferenc, Gaál István és Bán Róbert társaságában végigültük a vetítés utáni beszélgetéseket, nyugodtan válaszolhattunk a távollevő kollégáinkat érintő kérdésekre is, annyira együtt volt akkor a szakma. Bán Róbert szeretett volna dedikációt kérni Chagalltól, megtudta, Chagall csak olyan könyvet ír alá, - hiába szól róla - amely az ő kiadójánál jelent meg. Nevettünk, de megértően fogadtuk ezt a kicsinyességet. Chagall a feleségével együtt fogadott bennünket erdőben épített hatalmas villája teraszán. Mint legidősebb és a franciában a legotthonosabb, én voltam a „szóvivő”. A kedves fogadtatás nem udvariaskodó, hanem őszinte párbeszédre ösztönzött, arról kérdeztem Chagallt, ami akkoriban foglalkoztatott. Nemrég láttam Párizsban valahai honfitársának, Kandinskynak életmű kiállítását. Az első néhány terem nagyon tetszett, de a folytatás, Kandinsky más irányba fordulásától már kevésbé, sok önisméltást éreztem. Chagall erre azt válaszolta: Nem tudom, hogy maguk kicsodák, lehet, hogy újságírók, megírják, amit mondok, ezért nem nyilvánítok véleményt. Meglepo volt a reagálása, Kandinsky akkor már 24 éve halott, Chagall 80 év fölött jár, mitől tarthat? Újabb kísérletem, most már „semleges” vizeken: Milyen filmeket látott,

melyek tetszettek? Újra jött a mellébeszélés, akárcsak minden más témáról. Búcsúzaskor megköszöntem a többiek nevében is a beszélgetést. Erre ravasz mosollyal így válaszolt: „Sokat beszéltem, de keveset mondtam.” Saját ügytelenségemnek tulajdonítottam ezt a furcsa párbeszédet, amíg meg nem néztem egy későbbi párizsi Chagall összkiallításra vetített videó-interjút. A kiállítás kurátora készítette, kísérőszövege így kezdődik: ne várjanak semmi személyeset ettől az interjútól, évtizedek óta vagyok a művész barátja, több könyvet írtam róla, de minden kérdésemre kitérő választ adott. Ha egy barátja ezt mondja, mit várhattam én tőle, akit akkor látott először. Egy fél-évszázada nyugaton élő művésszel beszéltem, de ravasz tekintetében egy századelejei orosz paraszt bizalmatlanságát éreztem. A száz év előtti parasztot megtanította az élet arra, hogy kijátsszák, becsapják, védenie kell magát. Chagall is ilyen környezetben nőtt fel és ezt az állandó védekező készenletet nem oldotta fel a nyugati életforma és a világsiker sem. Műveiből azonban valódi személyiségének gyermeki naivsága árad, ezt adta a világnak és ezért szeretem ma is.

A mű és az ember furcsa kapcsolatának újabb formájával Tennessee Williamsnél találkoztam. 1976-ban tíz napig néztük és vitattuk a cannesi fesztivál zsűrijében a filmeket. Színdarabjait természetesen ismertem, A vágy villamosa, Macska a forró bádogtetőn és a többiek, olyan közel álltak hozzám, mint Csehov darabjai. Williams világa kegyetlenebb, mint a Csehové, de ha figyelembe veszem a működésük közötti időkülönbséget, azt is mondhatnám, ő az amerikai Csehov. Mindketten filmszerűek is abban az értelemben, hogy a mindennapok megfigyelése és a részletek ábrázolása a fő eszközük. Ismertem a műveit, de nem olvastam egyetlen életrajzát sem, róla még tévképzeteim se voltak, mint Picassoról, vagy Chagallról. Kifogástalanul ellátta zsűrielnöki teendőit, de újságíróknak nem nyilatkozott, a délelőtti szigorúan az íróasztala mellett töltötte. Ez a puritánság nagyon imponált nekem. A zsűriben rajta kívül volt még két nagyágyú, az író Vargas Llosa és az Oscar-díjas görög-francia filmrendező Costa Gavras. Az ismertek közé tartozott a francia színésznő, Charlotte Rampling. Egy olasz producer társunk olyasmivel lepett meg, amivel zsűrizés közben soha nem találkoztam. Felajánlotta, ha az olasz filmre szavazok, ahol ő a női főszereplő díját célozta meg, ő a kisfilmek versenyében szereplő magyar rajzfilm nagydíját garantálja. Érezhette a Déryné hol van? vetítése után, Törőcsik Mari remek alakítása elűtheti őket a díjtól. Addig a „hazai pálya” előnye miatt, - filmjük főszerepét

francia színész nő játszott – szinte már megnyertnek érezték a versenyt. Mondanom se kell, nem mentem bele az alkuba. Az olasz esélyeit rontotta, hogy Williamsnek is tetszett a Déryné és Töröcsik. Az előszavazásokon (ezek elvben titkosak voltak) Williams kért, hogy írjam rá a cédulájára a számára furcsán hangzó és megjegyezhetetlen Töröcsik nevet. Mélyen érintette az öregedő színész nő drámája, mert ekkoriban lesajnálóan írtak róla az amerikai kritikusok, ilyesféleket: kifáradt, kiöregedett és ez nagyon bánthatta (hazajövet megnéztem a lexikonban, Williams alig 2 évvel múlt 60 éves). A zsűri elnök támogatása sokat jelentett, de ő nem küzdött, ahogy az olasz (vagy én), az ő voksa csak szavazategyenlőség esetén ért volna sokat, amikor az elnök szava dönt. De hol voltunk még ettől! Egy harmadik film vetítése, a Polanskyé hozott fordulatot. Ebben szerepelt egy minden zsűri tag által jól ismert és tisztelt Oscar-díjas idősebb amerikai színész nő, aki ebben a filmben meglepően rossz volt. Nem ismertem a színész nőt, kérdeztem a többieket, nem az árthatott-e az alakításnak, hogy nem saját hangját hallottuk, hanem az őt franciára szinkronizáló színész nőt. Megjegyeztem, az olasz filmben a francia színész nőt olaszra szinkronizálták, ki tudja, a szinkron nem javított-e produkcióján. És egyáltalán, megítélhető-e igazságosan egy szinkronizált színészi teljesítmény? Charlotte Rampling nagyon

egyértérett a kérdésfeltevéssel, így sokat javultak Töröcsik Mari esélyei. A döntés előtti éjszakán a fesztivál érdekei is hangot kaptak az informális tárgyalásokon, ezekről másnap Vargas Llosa javaslataiból értesültünk. Llosa nyíltan érvelt azzal, hogy ártanánk a fesztiválnak, ha nem adnánk ki a nagydíjat (a zsűrit az esélyes Scorsese Taxidrivere nem győzte meg), még jobban Cannes ellen tüzelnénk az amerikai filmipart, amely a szerzői filmeknek kedvező légkörben ritkán jut díjakhoz, és hát a Taxidriver végül is vállalható. A zsűriben vitatott női főszereplő díj ügyében azt ajánlotta, osszuk meg az olasz és a magyar film között. Ebbe nagy nehezen az olasz producer is belement, de jeltje, a francia színész nő megsértődött, nem is jött el a díjkiosztó záróünnepségre, így Töröcsik Mari egyedül arathatta le a babérokat, amelyeket a Körhinta óta több filmjével is megérdemelt, legutóbb a Szerellemmel, de mindig közbejött valami más érdek.

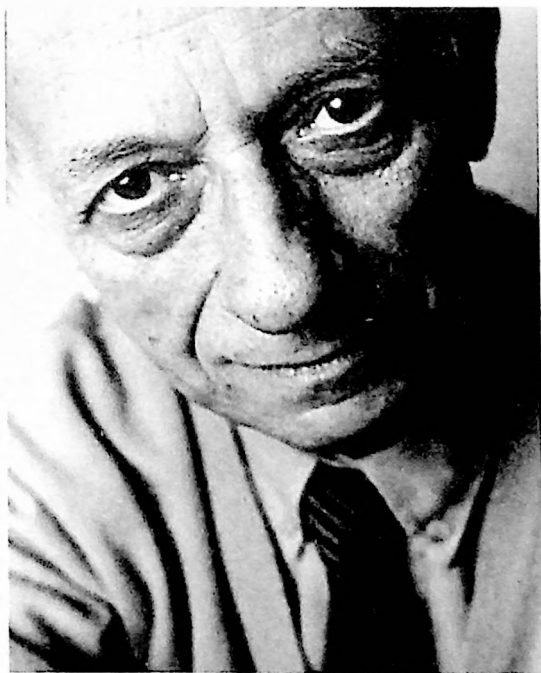
A kompromisszumos javaslatban bizonyára szerepet játszott, hogy Williams, aki mint említettem, senkinek se adott interjút, a szokásoktól eltérően jóval a zsűri döntése előtt sajtókonferenciát tartott és ott dicsérte a Déryné, mint humánus, a művészi munka természetéről, a művész konfliktusairól adott érzékeny leírást. Tiltakozott a filmeket előzőlő erőszak, és az üzleti érdekből tálat brutalitás ellen.

Betekintést engedett Tennessee Williams személyiségébe a zsüri utolsó összejövetele egy közös ebéden. Az utolsó simításokat végeztük a díjazottak névsorán. Többen is szeretünk volna valamilyen díjat adni annak a fiatal chilei rendezőnek, aki a nemrég zajlott Allende elleni katonai puccs kegyetlenkedéseiről készített filmet. Costa Gavras, Vargas Llosa mellett érdekes módon Tennessee Williams is rokonszenvezett a filmmel, bár a vásznon ezeket gyilkolnak meg. Elfelejtette volna, amit pár nappal azelőtt a sajtókonferencián mondott? Nem hiszem. Az emberi méltóság melletti kiállása miatt becsülte Williams ezt a filmet. Itt a kegyetlenség bemutatása nem nézőcsalogató, feszültségfokozó fogás volt, hanem a tiltakozás eszköze. Amikor Tennessee Williams a világ színpadjaira betört, egy ideig az ő színdarabjait is kegyetleneknek nevezték, pedig kíméletlen őszintesége a képmutatás, a mások megalázása ellen lázadt.

Még egy pillanatfelvétel a mű és az ember sorozatból. A Hideg napok párizsi bemutatóján történt a Theatre Nationale Populaire-ben. Hétfőn, szünnapjukon vagy koncertet rendeztek, vagy filmbemutatót tartottak mintegy teljesebbé téve színházuk arculatát. Nagy megtisztelésnek éreztem, hogy az akkori legjobb francia színház műsorába fogadta a filmemet. A kezdés előtt telefonált egy baráti házaspár – magyar feleség, francia férj, mindketten

színházi emberek -, hogy náluk vannak Ionescoék, elhozzák-e őket is a bemutatóra. Ilyenkor az ember mindenre számít, volt még két jegyem, mondom, jöjjenek, a bejáratnál várom őket. Átadom a jegyet Ionesconak, figyelmeztetem, ez nem viccjük. Nem baj – válaszolja – én úgyminden röhögök. Nem kísértem be őket, bevezetőt kellett tartanom a színpadon (életem leghosszabb menetelése volt ennek a 20 méternek a megtétele, amely a hatalmas színpad egyedül megvilágított pontjáig, a mikrofonig tartott. Máig csodálom, hogy maradt erőm pár mondatra). A végén a kijáratnál vártam a „mindenen röhögő” Ionescot. Sehol. A barátaim elmondták, már idejövet a taxiban kitört a vihar, Ionesco és a felesége románul veszekedett. Ez már rossz jel volt. A színházban azokban a napokban Gorkij Anya c. darabját adták, a színpadi dekorációt a nézőtérre is kiveztették, a falakra hatalmas cirill betűs transzparenszeket feszítettek ki. Az amúgy is felhígult és nem kifejezetten szovjetbarát Ionesconak földbe gyökerezett a lába ezeknek láttán. – Nekem azt mondták, egy magyar filmet adnak! Sarkon fordult. Vitte a feleségét is. Így nem tudhattam meg, min röhögött volna Ionesco a Hideg napok vetítése alatt. Ez persze csak tréfa, Ionesco szatírái a butaság, a szolgálalkúság megsemmisítő kritikái. A „mindenen röhögők” nála csak álarc, mert sírni valóan szomorú, amit ő a világról bemutat.

Rácz Péter

az előállt légnymás

azt még elfelejtettem
(van ilyen, kimarad,
nem fér már bele,
az egész másfelé kanyarodik,
idegen testté válik),
és
nem szeretném,
hogymint valami hőstett
(bár inkább történés)
kísérjen életem végéig,
hogymint vettem észre...
egyik oldalról a hóval borított
hegy fehér füstje, másfelől az
amfiteátrum lélegzetelállító szépsége,
melyet – vártam, hogy reggel legyen –
még nem is sejtettem,
a lábamon lévő seb kötözésével
voltam elfoglalva, közben
ettem is piszkos kézzel,
múlatnom kellett tehát az időt,
és ez az idő – vagy a szemem? –
vagy tán az így előállt légnymás
– szellő, légvonat –
hatolt be (nem volt zárva)
a függönnyel takart nyitott
ablakon, lebbentette föl
a fátylat: nem a látványt,
mi mögötte van, csak a mozgást
(hangtalan és mint a hullám)
akarta adni:
vigyem

Pósa Zoltán

DELIRIUM TREMENS

(Vénülnek az álmok)

Életre elnémult hangszer billentyűin
Fisztulázva síró hattyúsűrke dal száll
Az égbolt szegélyén torz diszsonancia
Pulzusunk percenként hétezernyit lüktet

Ránczúdult széria beteg fantázia
Cserepes száj partján nyálka csöpög csupán
Életkusza ábrák létrehívásával
Panaszfalra festjük lelkünk hűbérurát

Elkopott retina sarkában vibrálnak
Kósza gyermekálmok
Krémsűrű kékségből ránk hull fehér lepel

Elhülyült víziók borotvapallóján
Sánta szárnyaszegett tündér keringőzik

Lackfi János

NÉGY VARIÁCIÓ

Török József atyának barátsággal

„Hosszú az Úristen,
Rövid a szalonna.”

József Attila

I. Föld

Hosszú az Úristen,
fut mezőn-szurdékon,
csontunk velejét kirázza,
kőragyás keréknyom.

Rögös az Úristen,
hol tapad, hol porlik,
sárbatyut köt a csizmádra,
szikkad tőle orrlík.

Széles az Úristen,
vén földszoknya ránca,
olvadó hó satírozta
zebrahát-barázda.

Szomjas az Úristen,
csatáink beissza,
rozsdás lovag sírban vágat,
nem néz soha vissza.

Mély is az Úristen,
fürtjét veti kontyba,
ki belefűl föld-hajába,
többé semmi gondja.

II. Víz

Hosszú az Úristen,
messzire jutsz rajta,
széthasítod, vizet vet így
kétfelé a sajka.

Sikos az Úristen,
markodból kicsusszan,
ha meg apró, visszadobod,
hadd nőjön, hadd ússzon.

Széles az Úristen,
általmegyünk rajta,
aki szeret, mind vízen jár,
de száraz a talpa.

Gyerek az Úristen,
játéka a tenger,
rakosgatja mozaikká
tenger türelemmel.

Mély is az Úristen,
teli van örvénnyel,
csavar fordul, gyomra mordul,
tüskös habja bényel.

III. Tűz

Hosszú az Úristen,
hűsége zsinórja
ég utánad hegyen-völgyön,
szívedben a bomba.

Tűzvész az Úristen,
rákap életedre,
láng-fogakkal megcsócsálja,
röppen égre pernye.

Széles az Úristen,
terjeng láva-kása,
fogpiszkáló lesz minden fa,
házad szén lakása.

Perzsel az Úristen,
sercen disznó bőre,
élünk egymás teste árán
új s új esztendőre.

Magos az Úristen
izzó elefántja,
szikra-tölcsért szél pödörget,
ég a szénabála.

IV. Levegő

Hosszú az Úristen,
repülőgép csikja
foszladó fohászaikat
menny-papírra írja.

Síküveg az Isten,
úgy van itt, hogy nincsen,
húst kizárva fényt beenged,
eltűnt, hogy segítsen.

Széles az Úristen,
ássa égi munkás,
habarodik vattagombóc,
felhő-vakondtúrás.

Azúr az Úristen,
ömlik ránk a kékség,
csurom víz mindünk ruhája,
szárítgatja kétség.

Mély is az Úristen,
égbolt-tekenője,
felhő-tészta belévetve,
majszolunk belőle.

GLORIA MUNDI

*Felhők közt kéne, nem gyalog.
Elméd most kicsit tompa tán:
Szédült szárnyatlan angyalok
szikrázva futnak fémpatán.*

*Részegen isten sem latol:
Fiad – ha volt – csak ennyit ér?
Melletted megint két lator.
A lányod kurva, s enni kér.*

*Én csak a trónod verdesem.
Dáma vagy dráma? Egysoros.
Hiába pokol, ferde szem:
Megosztott hited nem szoroz.*

*Belőled készült jokerem.
Sötét vagy. Mégis fényt nyelek.
Uram – bár csalsz a pókeren –
Te szívész majd. Úgyis én nyerek.*